

ПОЕТАПНЕ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Глобальні за своїми масштабами інноваційні процеси, що відбуваються у системі вищої освіти України, підвищують роль іноземної мови як джерела знань про країну та світ і статус навчальної дисципліни “Іноземна мова”, головною метою якої є формування і розвиток комунікативних навичок студентів. Від рівня сформованості іноземномовних комунікативних навичок залежить ефективність опрацювання поставлених завдань, налагодження крос-культурних професійних зв'язків, конструктивне вирішення конфліктів. Навчальна діяльність у ЗВО має здійснюватися на основі врахування індивідуальних психологічних особливостей, ціннісних орієнтацій, професійних сподівань студентів, а також має сприяти розв'язанню суперечностей навчального процесу й досягненню гармонії між усіма учасниками педагогічного процесу. Поставлена проблема пов'язана з першочерговими науковими та практичними завданнями підготовки висококваліфікованих, мобільних, конкурентоспроможних фахівців.

Мета статті – виділити та схарактеризувати основні етапи з формування комунікативних навичок студентів під час вивчення іноземної мови.

За результатами аналізу останніх досліджень і наукових публікацій можна дійти висновку, що загальні підходи до розвитку та вдосконалення комунікативних навичок обґрунтували Е. Б. Бистрай, Ю. Н. Ємельянова, М. К. Кабардов, Є. С. Кузьміна та інші вчені. Компетентність як багатогранне явище розкривається вітчизняними та зарубіжними науковцями в педагогіці (Н. М. Бібік, І. А. Воробйова, Т. В. Колбіна, М. Леннон та інші), психології (М. А. Козловець, А. А. Леонт'єв, Х. Гайстман та інші), лінгвістиці (Т. М. Дрідзе, А. М. Хомський, М. Хартіг та інші), філософії (А. Л. Андрєєв, В. П. Андрущенко, Д. Хенгст та інші).

Відомо, що в немовних ЗВО вивченню іноземної мови відведено меншу кількість годин, ніж у лінгвістичних, тому комунікативні навички мають формуватися в комплексі різних навчальних дисциплін, як-то “Міжнародна економіка”, “Філософія”, “Культурологія”, “Соціологія” тощо. Проте саме на заняттях з іноземної мови цей аспект набуває вирішального значення, оскільки майбутні фахівці можуть наблизитись до культурного середовища, мова якого вивчається; усвідомити різноманітність та ідентичність культур у процесі їх зіставлення; відчути взаємозв'язок і вплив культур.

У результаті нашого дослідження висновуємо, що ефективно втілення навчальних завдань може бути досягнуто шляхом поетапного формування комунікативних навичок упродовж навчальних занять з іноземної мови. Цілі кожного з етапів мають відповідати особливостям дисципліни, що вивчається.

За Каганом, етапи будь-якої діяльності охоплюють: орієнтування, пізнання, перетворення, оцінювання [2]. Засвоєння навчального матеріалу залежить від багатьох чинників: зовнішнього середовища, наочних посібників, методики їх застосування, рівня підготовки студентів до сприйняття інформації, їхніх індивідуальних особливостей. Засвоєння знань, умінь і навичок є цілісним педагогічним процесом, у якому всі елементи взаємопов'язані. І. Лернер розрізняє первинне засвоєння; розпізнавання-відтворення;

застосування за зразком; творче застосування в новій ситуації [3]. За В. Безпальком, рівні засвоєння знань класифікують на ознайомлення (розпізнавання об'єктів, процесів під час повторного сприйняття інформації); репродукцію / відтворення (копіювання й застосування інформації для виконання певної дії); продуктивну дію (пошук нової інформації для самостійної дії); творчу дію (самостійне конструювання способу діяльності) [1, с. 46].

Зазначені теорії дають підстави для виділення основних етапів формування комунікативних навичок студентів: орієнтувально-мотиваційного, пізнавального, трансформаційного та рефлексивно-оцінного.

На орієнтувально-мотиваційному етапі мета навчальної діяльності – зорієнтувати студентів на навчання, виявити наявні знання з відповідної сфери та очікування студентів, сформулювати позитивну мотивацію до вивчення іноземної мови. Зазначені фактори створюють оптимальні умови для набуття комунікативного досвіду у майбутній професійній діяльності студентів.

Згідно з психологічними дослідженнями (Г. Андрєєва, Л. Виготський, В. Давидов та інші), наочність не тільки сприяє таким психічним процесам, як-то сприйняття інформації, запам'ятовування, мислення, а й допомагає активізувати розумову діяльність студентів, поглибити проникнення в сутність об'єктів вивчення. Застосування засобів наочності допомагає залучити до процесу сприйняття всі аналізатори – слухові, зорові, рухові тощо. Відтак, на орієнтувально-мотиваційному етапі найрезультативнішим є пояснювально-ілюстративний метод навчання (досягнення мети через продукування готової інформації, пояснення та ілюстрування словом, зображенням, дією). Серед дидактичних засобів застосовуємо анкетування, тестування, обговорення епіграфу до теми, перегляд відеосюжета за темою, створення концептуальних карт і асоціограм на основі ключових понять.

Окреслені дидактичні засоби допомагають учасникам педагогічного процесу адаптуватися до навчальної діяльності. Анкетування майбутніх фахівців здійснюється з метою виявлення їхніх загальних та рубіжних цілей, очікувань від практичних занять, рівня усвідомлення значущості поставленої проблеми, ступеня ознайомлення з принципами міжкультурної грамотності та міжнародними нормами тощо. Тестування студентів проводиться з метою виявлення рівня практичних знань, умінь і навичок майбутніх фахівців, а також прогалин у певних аспектах теми, що вивчається. Отримані результати анкетування та тестування є цінним орієнтиром для викладача і студента, оскільки на їх основі підбираються й адаптуються відповідним чином дидактичні засоби. Обговорення епіграфу та відеосюжету, а також опрацювання ключових термінів уможливають розуміння студентами власного рівня підготовленості до вивчення теми, її значущості, необхідності вдосконалення наявних знань, сприяють підвищенню інтересу студентів до навчання. Створення концептуальних карт і асоціограм сприятиме поглибленому проникненню студентів у сутність основних понять, формуванню системного мислення.

Метою пізнавального етапу є формування нових знань щодо об'єктів вивчення для подальшого їх використання в процесі вирішення комунікативних завдань, а також необхідних професійних якостей майбутніх фахівців. Пізнавальний етап характеризується конструюванням моделей щодо безпосередньої взаємодії (через особистісні контакти) і опосередковано (через автентичні джерела в друкованому або електронному вигляді (художня література, періодичні видання, словники, кінофільми, аудіозаписи тощо)). На початку зазначеного етапу студенти сприймають інформацію на прагматичному рівні, що має на меті висловлювання власних і розуміння сторонніх цілей та інтенцій, забезпечення адекватного міміко-пантомімічного супроводу. У процесі опанування матеріалом майбутні фахівці отримують інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості

міжособистісної взаємодії, запозичують з джерел культурного середовища засоби аналізу комунікативних ситуацій у вигляді вербальних та невербальних форм.

Упродовж пізнавального етапу використовуємо пояснювально-ілюстративний і репродуктивний методи навчання (завдання на репродукування способів дій за зразком у варіативних ситуаціях), оскільки “неодноразове репродукування способів діяльності дозволяє не тільки застосовувати, але й поглиблювати знання, що лежать у їх основі... розширювати й тим самим забезпечувати їх стійке засвоєння” [3, с. 99]. Пояснювально-ілюстративний і репродуктивний методи є умовою успішного виконання творчої діяльності студентів. На цьому етапі пропонуємо студентам читання текстів професійного спрямування: детальне (для одержання точної інформації), оглядове (для загального розуміння), селективне (для отримання специфічної інформації), орієнтовне (для виділення головних опорних речень); вправи на співставлення понять з відповідними поясненнями або ілюстраціями.

Виконання вправ у групах, обговорення відповідей у командній роботі викликають позитивні почуття співпереживання й схвалення, розвивають гуманістичну установку на спілкування, готовність до комунікативної взаємодії. Успішне засвоєння матеріалу на пізнавальному етапі дає підґрунтя для реалізації набутих знань на практиці упродовж трансформаційного етапу. Метою є узагальнення й систематизація самостійно здобутих знань із теми, що вивчається; вироблення стратегії творчого застосування здобутих знань.

На трансформаційному етапі превалює метод проблемного навчання, який потребує творчого пошуку нових знань, способів і дій студентів. Метод проблемного навчання може бути поєднано з евристичним, який передбачає засвоєння досвіду творчої діяльності, опанування окремими етапами розв’язання проблемних завдань (з боку студентів) і часткове роз’яснення нового матеріалу разом з проблемними запитаннями й пізнавальними завданнями або експериментами (з боку викладача).

Студенти самостійно аналізують й опрацьовують навчальний матеріал із застосуванням набутих знань під час виконання таких завдань: визначення основних понять із застосуванням мозкового штурму; пошук і відбір інформації для презентації; проведення дебатів, дебрифінгів, евристичних бесід із метою набуття порозуміння й розв’язання професійних проблем; дискутування із застосуванням прийому “навмисна помилка”; підготовка презентацій, публічних виступів з метою обґрунтування власної позиції до поставленої проблеми; написання ділових листів, резюме, анотацій тощо.

Упродовж трансформаційного етапу підготовки майбутніх фахівців відбувається перехід від управління діяльністю студентів до співуправління на основі суб’єкт-суб’єктних відносин, що дозволяє майбутнім фахівцям активніше залучатися до процесу керування якістю власною навчальною діяльністю.

Завершальним етапом з формування комунікативних навичок студентів є рефлексивно-оцінний, мета якого – порівняння отриманих результатів з цілями, поставленими на початку навчальної діяльності. Аналіз і оцінка власних здобутків і “прогалин” передбачає подальше доопрацювання й удосконалення набутих знань.

На рефлексивно-оцінному етапі основними є евристичний і дослідницький методи (проблемна ситуація або утруднення, подолання якого потребує творчого пошуку, нових знань, способів дій). Дослідницький метод передбачає стимулювання студентів до самостійної роботи із збирання фактів, їх систематизації та аналізу. Дидактичні засоби на цьому етапі передбачають самоуправління студентами навчальною діяльністю, що охоплює: аналіз моделей усіх видів комунікації; рольову гру; проектну роботу; написання сенкени; самооцінку навчальної діяльності; підбиття підсумків у вигляді діаграм, таблиць тощо.

На основі зазначених дидактичних засобів студенти формулюють гіпотези, використовують аналогії, детально аналізують завершену роботу, виправляють помилки,

обговорюють інші можливі варіанти розв'язання завдань. Про позитивний результат проходження попередніх етапів навчальної діяльності свідчать уміння конструювати моделі адекватної поведінки в проблемних ситуаціях, надання переваги компромісній стратегії та співробітництву в конфліктах, здатність викликати почуття гуманності, толерантності, емпатійності.

Упродовж наведених етапів роль викладача варіюється в межах координатора, консультанта, помічника, спостерігача, рівноправного партнера. При переході від одного етапу до іншого, залежно від труднощів матеріалу та потреб студентів, окремі етапи можуть бути більше або менше розгорнутими.

Отже, застосування сукупності етапів навчальної діяльності (орієнтувально-мотиваційного, пізнавального, трансформаційного та рефлексивно-оцінного) оптимізує формування та розвиток комунікативних навичок студентів, моделює умови для досягнення спроектованої навчальної мети, створює середовище творчого співробітництва й конкуренції в цілісному педагогічному процесі вищого навчального закладу. Поетапне формування комунікативних навичок студентів забезпечує послідовність, варіативність та індивідуалізацію педагогічного процесу.

Перспективою розвідок вважаємо подальше розроблення дидактичних засобів на кожному з етапів навчальної діяльності для формування комунікативних навичок студентів у немовних закладах вищої освіти.

Література:

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М.: Педагогика, 1989. – 190 с.
2. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. – СПб. : Петрополис, 1996. – 414 с.
3. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения / И.Я. Лернер. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.